

Mindre bidrag

To fodnoter om Oehlenschläger og Goethe

Historien om Adam Oehlenschlägers forgæves bejlen til den store Goethes gunst er velkendt og ofte fortalt – først af Oehlenschläger selv i hans erindringer.¹ I 1806 var det gået så nogenlunde. Goethe havde endda planlagt en opførelse af *Hakon Jarl hiin Rige* på teatret i Weimar og var i færd med at finde kostumer og overveje scenografien, da Napoleon kom imellem og efter Goethes senere udsagn gjorde det upassende at »lege med kroner«² på scenen i en tid, da den slags foregik på verdensteatret.

Fra sin videre rejse gennem Europa skrev Oehlenschläger to begejstrede og indsmigrende breve til Goethe blandt andet om sine planer om at skrive et drama om Correggio,³ og dette – på tysk forfattede – drama forelagde han da også for mesteren, da han besøgte ham igen i november 1809. Her gik det galt: Goethe ville ikke høre Oehlenschläger læse det højt, men udbad sig manuskriptet og lod gennem sin sekretær Riemer meddele, at det ikke rigtig sagde ham noget. Oehlenschlägers skuffelse og hans dramatiske afsked med Goethe (såvel som hans forbitrelse over Riemer, der efter hans mening var skyld i miseren) danner afslutningen på den endelige version af hans erindringer.⁴

Så vidt, så skidt. Der kan have været mange grunde til, at Goethe ikke brød sig om *Correggio*, blandt andet måske den, at Oehlenschläger for tydeligt lod sin fordring på at indtage Schillers trone skinne igennem; men en har vistnok ikke tidligere været taget under overvejelse: den nemlig, at Goethe kunne have følt sig gået i bedene.

Som nævnt ankom Oehlenschläger til Weimar i november 1809. Månedens før var Goethes roman *Die Wahlverwandtschaften* udkommet, og i den forlyster den skæbnesvangre vennekreds sig bl.a. med at lave tableauer. Et af disse er en fremstilling af Correggios maleri »Natten«, som findes i Gemäldegalerie i Dresden, hvorfra både Goethe og Oehlenschläger kendte det. I september 1809 havde Goethe beskæftiget sig indgående med maleriet og tableauet,⁵ der i romanen beskrives således:

Julehelligdagene nærmede sig, og han [en ung arkitekt, som er sjælen i aktiviteterne, PØ] indså med et, at disse malerifremstillinger med rumlige figurer egentlig var fremgået af det såkaldte krybbespil, af den fromme forestilling, man i denne helligtid viede den guddommelige moder og barnet, således som de i deres tilsyneladende ringhed tilbedtes først af hyrder og snart derefter af konger.

Da tæppet gik op, blev Charlotte virkelig overrasket. Det billede, der frembød sig for hende, er så ofte blevet gentaget i verden, at man næppe skulle vente sig et nyt indtryk af det. Men her havde virkeligheden som billede sine særlige fortrin. Hele rummet var snarere natligt end skumren-

de, og dog var intet utydeligt i omgivelsernes detaljer. Den uovertræffelige tanke, at alt lys udgår fra barnet, havde kunstneren forstået at udføre ved en klog belysningsmekanisme, der blev tildækket af de i skygge stående, kun af strejflys berørte skikkelser i forgrunden. Glade piger og drenge stod i en kreds med de friske ansigter skarpt belyst fra neden. Ej heller manglede der engle, hvis eget skær fordunkledes af det guddommelige, og hvis æteriske legeme foran det guddommeligt-menneskelige legeme synes at være fortættet og savne lys.

Heldigvis var barnet faldet i søvn i den mest yndefulde stilling, så at intet forstyrrede betragtningen, når blikket hvilede på den tilsyneladende moder, som med uendelig ynde havde løftet et slør for at åbenbare den skjulte skat.⁶

Det kan ikke bevises, men kunne dog tænkes, at Goethe var særlig uimodtagelig for Oehlenschlägers version af Correggios liv og død netop på et tidspunkt, hvor han selv havde brugt et af malerens værker som forlæg i sin egen digtning.⁷ Man skal dog fortsat ikke se bort fra, at han forinden havde dannet sig en mere negativ mening. I dagbogen anfører han under 9. maj 1809: »Pakke til Cotta indeholdende de oehlenschlägerske sørgespil«. Et ledsagende brev meddelte forlæggeren Cotta, at stykkerne ikke ville blive opført i Weimar.⁸

Den anden fodnote drejer sig om Goethes senere bedømmelse af Oehlenschläger, som med fryd citeres af Riemer i dennes *Mitteilungen über Goethe* fra 1841: »Han er en af de halve, som betragter sig selv som hel og som mere end det. Disse nordsønner tager til Italien og når alligevel ikke længere end til at stille deres bjørn på bagbenene, og hvis den så nogenlunde lærer at danse, så tror de, at det er det helt rigtige.«⁹

At Goethe har skrevet dette, er der ingen tvivl om, for Riemer har udsagnet fra et af Goethes breve til vennen Carl Friedrich Zelter, komponisten og syngemesteren i Berlin. De sås ikke ret tit – og aldrig i Berlin –, men vekslede breve fra 1804 til 1832, i hvilket år de begge døde kort efter hinanden. Især brevvexlingen fra 1820'erne er en kilde til Goethes alderdom – og vel at mærke en, han selv ønskede betragtet som en sådan. I 1825 bad han Zelter om at sende ham hans breve tilbage til låns, så de kunne blive kopieret med henblik på udgivelse; Zelters breve havde Goethe jo i forvejen. Alt imens brevvexlingen fortsatte, vidste begge korrespondenter altså, at den skulle udgives, hvad den også blev kort tid efter deres død.

Korrespondancen mellem Goethe og Zelter er således en del af Goethes selvbiografiske værk, der foruden *Dichtung und Wahrheit*, *Italienische Reise* og mindre beretninger samt annalerne *Tag- und Jahreshefte* også omfattede en anden stor brevvexling: den med Schiller fra årene 1794-1805, som Goethe fik Schillers families tilladelse til at udgive i årene 1828-29.

Nu skriver så Zelter den 23. oktober 1828 til Goethe, at han har set Oehlenschlägers *Correggio* i Berlin – et af vidnesbyrdene om, at stykket trods Goethes mishag ingenlunde var ukendt på de tyske scener. Zelter var en robust person, og sentimentaliteten i *Correggio* var ikke hans kop te. Han skriver bl.a.:

Correggio fremtræder som en stor maler, lykkelig ægtemand og far, hvis kunstværker allerede helliggør kirkerne i hans hjemby, men samtidig som et trist, trøstes- og brødløst, udtæret lig, der låner dagens måltid af en calabresisk eneboer og fem lange akter igennem sygner hen og dør. Det er jammerfuldt; man ville være utrøstelig, hvis man ikke endelig huskede på, at de folk deroppe bagefter vil kunne antræffes friske og raske i restauranten.¹⁰

Ikke nok med det: Zelter beretter også, at Oehlenschläger skal have udbredt sig om sit syn på Goethe og Schiller.

Da jeg hørte digteren selv tale om poetiske emner, kunne han ikke blive færdig med Schiller og Goethe, som ikke havde gjort noget som helst efter hans hoved; han forstod ikke, at den temmelig udbredte lovprisning af disse mænd snarere tog til end af, og jeg lod ham tale ud, hvad der i den slags tilfælde altid er det bedste.¹¹

Herpå svarer Goethe den 30. oktober 1828 med sin berygtede karakteristik af Oehlenschläger.¹² Læser man den i dens kontekst, behøver man ikke at opfatte den som en velovervejede, længe gennemtænkt dom over den danske digter. Snarere er der vel tale om, at bemærkningerne i Zelters brev irriterer Goethe; Zelter lægger Goethe de negative ytringer om Oehlenschläger i munden.¹³ Dermed være ikke sagt, at Goethe ikke mente, hvad han skrev. Men han mente det måske nok kun, når han blev så direkte udfordret. Intet tyder på, at han ellers har fået tiden til at gå med at tænke ondt om Adam Oehlenschläger.

Men Goethe brød sig aldrig for alvor om det nordiske og var siden Oehlenschlägers to ophold i Weimar 1806 og 1809 næppe blevet det venligere stemt. Nok havde man benyttet Herders oversættelse af *Elveskud* til sin ballade *Erlkönig*, og nok havde han – ifølge Oehlenschläger – ved læsningen af Siegfrieds død i *Nibelungenlied* udbrudt de berømte ord: »Det er kapitalt!«¹⁴ – men i det store og hele betragtede han før, under og efter sin italienske rejse det nordiske, herunder sit eget Tyskland, som det kolde, våde og tågede »kimmeriske« land. Når Mephisto i *Faust* lover titelhelten, at de skal se »(først) den lille, så den store verden«,¹⁵ er det tydeligt nok den hjemlige verden, der er den lille, og faktisk er det først i Anden Del, at Faust føres ud i den rigtig store verden, ikke mindst til oldtidens Grækenland. De ældre og jævnaldrende digtere, som Goethe kunne forbinde med det nordiske – Klopstock, brødrene Stolberg – havde han mere eller mindre brudt med; de var ham for sværmeriske og for fromme (også Zacharias Werner, som Goethe ellers netop ved tiden for Oehlenschlägers fatale besøg i 1809 havde foretrukket for danskeren). Goethe besøgte heller aldrig Norden. Berlin var det nordligste, han kom i Tyskland, og selv dér var han kun en eneste gang og ikke med behag. Nordboerne – hvad enten det var Oehlenschläger med sin *Correggio* eller de tyske romantiske malere, »nazarenerne«, som senere i Rom mere søgte paven end den klassiske oldtid – skulle ikke tage hans Italien fra ham.

Så vidt disse fodnoter, som naturligvis ikke ændrer ved hovedteksten.

Noter

1. *Adam Oehlenschläger's Skrifter*. Zum erstenmale gesammelt als Ausgabe letzter Hand. Zweites Bändchen. Selbstbiographie Zweiter Theil. Breslau 1829, s. 165-68. På dansk derpå i *Oehlenschlägers Levnet fortalt af ham selv*, nyeste udgave v. Poul Linneballe og Povl Ingerslev-Jensen. Oehlenschläger-Selskabet 1974 (Anden Deel, s. 162-64). Nyeste resumé af historien hos Per Ørngaard, »Die Nachfolge Schillers? Über Oehlenschlägers *Correggio* und Goethe«, in: *Das achtzehnte Jahrhundert*, Jg. 25, Heft 2, 2001, s. 231-247. Her også videre litteraturhenvisninger. At tage arven op efter Schiller havde Oehlenschläger selv proklameret som sin hensigt i et brev til Kamma Rahbek fra september 1806, se Dieter Lohmeier, »Adam Oehlenschlägers Ruhm in Deutschland«, in: *Dänische 'Guldalder'-Literatur und Goethezeit* (hrsg. v. Klaus Bohnen, Sven-Aage Jørgensen, Friedrich Schmöe, = *Text & Kontext*, Sonderreihe Bd. 14), Kopenhagen/München 1982, s. 92. – Se endvidere Helge Hultberg, »Die Stellung Oehlenschlägers in der deutschen Literatur«, in: *Nerthus* 3, 1972, s. 101-11.
2. *Tag- und Jahreshefte 1806*, in: *Goethes Werke*. Weimarer Ausgabe Abt. I, Bd. 35, s. 247. Hvor intet andet er angivet, er de tyske citater oversat af PØ. Ud-giverne af Oehlenschlägers breve (se note 3) mener dog, at Goethes »Grund for ikke at opføre »Hakon Jarl« forekommer søgt; [...]« (bd. IV, s. 417)
3. Se *Breve fra og til Adam Oehlenschläger Januar 1798-November 1809*, udg. af H.A. Paludan, Daniel Preisz, Morten Borup under Medvirken af Louis Bobé og Carl S. Petersen. København (Gyldendal) Bd. I-IV, København 1945-47. Oehlenschläger til Goethe fra Paris i maj 1807 (brev 253) bd. II s. 236 f, og fra Tübingen 4.9.1808 (brev 301), bd. III, s. 161. I det sidste brev er der ingen grænser for Oehlenschlägers planer, de omfatter dramaer om både Sokrates og Tordenskjold, og selvom han forholder sig lidt selvironisk til sin egen begejstring, kan dette brev godt have været udslaggivende for, at Goethe i et brev til Zelter af 30.10.1808 indruller Oehlenschläger blandt de nyere poeter, han ikke bryder sig om.
4. Andet Bind, København 1850, s. 214 ff.
5. Se Hans Gerhard Gräff, *Goethe über seine Dichtungen. Epos I*. Frankfurt am Main 1901, s. 396 f.
6. Goethe, *Valgslægtskaberne* (1809), København 1999 (Niels Brunses oversættelse). Den lille passus om »at være fortættet og savne lys« kan i øvrigt læses i lyset(!) af Goethes farvelære, der udkom året efter, i 1810.
7. Sjovt nok erklærer Oehlenschläger sig på sin side ikke så indtaget i netop dette billede, se erindringerne bd. 2, s. 77: »O hvor gerne saae jeg 1817 Galleriet i Dresden igjen! Hvor beundrende mindes jeg Correggios herlige Billeder, af hvilke dog de i hans første Maneer forekom mig kraftigere og mere rafaelske, end den berømte N a t.«
8. Dagbogscitatet fra *Goethes Werke*, Weimarer Ausgabe, Abt. III, Bd. 4, s. 27. Ud-giverne af Oehlenschlägers breve (se note 3) nævner i kommentaren til brev 330 Goethes optegnelse og fortsætter: »Det ledsagende Brev til Cotta er Ud-giverne ubekendt« (bd. IV, s. 403). Det er siden blevet publiceret i *Goethe und Cotta. Briefwechsel 1797-1832*, hrsg. v. Dorothea Kuhn, Bd. 1, Stuttgart

- 1979, s. 194. »Jeg sender [...] de meddelte sørgespil; jeg har ikke ladet noget af dem afskrive, eftersom de, deres øvrige fortjenester ufortalt, ikke kvalificerer sig til at blive opført hos os.« (Brevet er optrykt i *Goethes Werke. Nachträge und Register zur IV. Abteilung: Briefe*. Hrsg. v. Paul Raabe, 1. Band, München 1990, s. 252).
9. Friedrich Wilhelm Riemer, *Mitteilungen über Goethe*, hrsg. v. Arthur Pollmer, Leipzig 1921, s. 202. – Riemer lægger i sin bog vægt på at gendrive Oehlenschlägers fremstilling af november 1809-besøget i Weimar i dennes første, på tysk udgivne erindringer (se note 1).
10. Cit. efter *Der Briefwechsel zwischen Goethe und Zelter*, hrsg. v. Max Hecker, Bd. 3, Leipzig 1918, s. 81.
11. Ssteds s. 82. Det lyder mærkeligt, at Oehlenschläger skulle have udtrykt sig sådan. Og hvornår han har gjort det til Zelter, fremgår ikke, han var i hvert fald ikke i Berlin i 1828. Det var han derimod i 1817, hvor Zelter læser både *Axel og Valborg* og *Correggio* med henblik på at skrive musik til opførelser af dem i Berlin. Zelter bryder sig ikke om Oehlenschlägers dramatik, hvilket fremgår af breve fra Zelter til Goethe fra 1817: et udateret om *Axel og Valborg* (udgave som note 10, Bd. 1, s. 565 f), og et om *Correggio* fra 24. maj 1817 (Bd. 1, s. 566 f). Til hustruen Christiane skriver Oehlenschläger 28. august 1817 – Goethes fødselsdag(!) – om Zelter: »Han er mig ret et Ideal af en tydsk Haandværker og Kunstner fra Hansestædernes gode Tid. Jeg tænker paa Holbein, paa Hans Sachs ved at see ham [...] Han er een af Goethes bedste Venner, agter ikke meget den giængse polerede Tone og beskyldes for at være but. Mod mig var han meget venlig«. (*Breve fra og til Adam Oehlenschläger 1809-1829*, udg. af Daniel Preisz under medvirkning af Torben Nielsen, bd. II, København 1953, s. 349). – Zelter nævnes dog ikke i erindringerne, heller ikke i den første version, som udkom før offentliggørelsen af Goethes og Zelters brevveksling, så måske holdt det venlige indtryk ikke.
12. Ssteds s. 84.
13. Dette antydes også af Albert Sergel, *Oehlenschläger in seinen persönlichen Beziehungen zu Goethe, Tieck und Hebbel*. Rostock 1907, s. 41.
14. Således i Oehlenschlägers *Erindringer* bd. 2, s. 63.
15. *Faust*, v. 2052

Per Øhrgaard